

Aslanlı Han'a adını veren aslan heykeli

beyliği sırasında tamir ettirildiği için onun adıyla anılmış olmalıdır. Ayrıca günümüzde Hacı Şeref Camii diye anılan mescidin 1571'de de adı geçer. Hacı Şeref, muhtemelen Selçuklu döneminden kalma bir camiyi ihya ederek vakıflar tahsis etmiştir (Kılıç, *Osm.Ar.*, sy. 24 [2004], s. 251-253). XVIII. yüzyıldan kalan Alâeddin Camii ile Selçuklu devrine ait Aslanlı Han diğer önemli âbidelerdir.

Muş şehrinin merkez olduğu Muş ili Erzurum, Ağrı, Bitlis, Batman, Diyarbakır ve Bingöl illeriyle çevrilmiştir. Merkez ilçe dışında Bulanık, Hasköy, Korkut, Malazgirt ve Varto olmak üzere beş ilçeye ayrılmıştır. 8059 km² genişliğindeki Muş ilinin 2000 yılında yapılan sayıma göre nüfusu 453.654, nüfus yoğunluğu ise elli altı kişi idi.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait 2005 yılı istatistiklerine göre Muş'ta il ve ilçe merkezlerinde seksen beş, kasabalarda kırk dört ve köylerde 369 olmak üzere toplam 498 cami bulunmaktadır. İl merkezindeki cami sayısı kırk birdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kübî, *Târîh*, II, 324, 489; Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), IX, 187 vd.; Makdisî, *Ahşenü't-tekâşim*, s. 150; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (trc. Ahmet Ağırakça), İstanbul 1987, VIII, 406; a.e. (trc. Ahmet Ağırakça – Abdülkerim Özyaydın), İstanbul 1987, XII, 164, 180, 228-229, 314; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), IV, 37; V, 258; Müstevfi, *Nüzhetü'l-kulüb* (Strange), s. 106; Nizâmeddin Şâmî, *Zaferâmâme* (trc. Necâti Lugal), Ankara 1949, s. 125, 185; Ebû Bekr-i Tihriânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 2001, s. 70, 329; *Ur-falı Mateos Vekayi-nâmesi* (952-1136) ve *Papaz Grigor'un Zeyli* (1136-1162) (nşr. ve trc. H. D. Andreevyan), Ankara 1962, s. 22; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1280, II, 301-302; Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, s. 415-417; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 228; IV, 88; Şeref Han, *Şerefnâme* (trc. Mehmet Emin Bozarslan), İstanbul 1971, I, 302, 340, 405-406, 427; Cuinet, II, 571-587; M. Halil Yananç, *Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri I: Anadolunun Fethi*, İstanbul 1944,

s. 53, 136, 146; Danişmend, *Kronoloji*, II, 259; III, 107, 332-334, 431; *Belediyeler Yıllığı*, Ankara 1949, II, 878-882; Sırrı Erinc, *Doğu Anadolu Coğrafyası*, İstanbul 1953, s. 87-88; M. Sykes, *The Caliphs' Last Heritage*, New York 1973, s. 407; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1973, s. 23, 105-106, 126; M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas-Elzerini Fethi: 1451-1590*, Ankara 1976, s. 121, 129, 130, 190, 215; Ahmet Tabban, *Kentlerin Jeolojisi ve Deprem Durumu*, Ankara 1980, s. 266; M. Salih San, *Doğu Anadolu ve Muş'un İzahlı Kronolojik Tarihi*, Ankara 1982; Halit Bingöl, *Muş'un Kültür Hayatına Toplu Bakış*, İstanbul 1987; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I: Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara 1988, s. 107, 118, 125, 134, 138; Faruk Sümer, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, Ankara 1990, s. 21, 69, 73, 80; Ali İpek, *İlk İslâmî Dönemde Azerbaycan: 632-750* (doktora tezi, 1999), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 64-65; Orhan Kılıç, *XVI. Yüzyılda Adilcevaz ve Ahlat (1534-1605)*, Ankara 1999, s. 179; a.m.f., "1571 Tarihli Mufassal Evkaf Tahrir Defterine Göre Erciş, Bargiri (Muradiye) ve Muş Vakıfları", *Osm.Ar.*, sy. 24 (2004), s. 251-253; R. Grousset, *Başlangıçtan 1071'e Ermeniler'in Tarihi* (trc. Sösi Dolanoğlu), İstanbul 2005, bk. İndeks; *Kâmûsü'l-a'lâm*, VI, 4478; Besim Darkot, "Muş", *İA*, VIII, 744-747; J. H. Kramers – [C. E. Bosworth], "Mûsh", *EP* (Fr.), VII, 665-666.

METİN TUNCEL

MÜŞKÂNİYYE

(موشكانية)

Milâdi VIII. yüzyılda İnan'da ortaya çıkan yahudi mezhebi (bk. YAHUDİLİK).

MUT'A

(bk. MÜT'A).

MUTABAKAT

(المطابقة)

Bir nesneyi veya bir kavramı ifade etmek için kullanılan lafzın o nesnenin veya kavramın bütün varlığına ve unsurlarına delâlet etmesi anlamında mantık terimi (bk. DELÂLET).

MUTABAKAT

(المطابقة)

Bir cümlede iki zıt unsurun kullanılmasını ifade eden edebi/bediî sanat (bk. TEZAT).

MUTAFFİFİN SÛRESİ

(سورة المطففين)

Kur'an-ı Kerim'in seksen üçüncü sûresi.

Adını ilk âyetinde geçen "mutaffifin" kelimesinden alır. Sözlükte "ölçü ve tartıda hile yapmak" anlamındaki **tatfif** kökünden türeyen **mutaffif** "hile yapan" demektir. Sûre ayrıca Tatfif olarak da anılır. Mutaffifin sûresinin Mekke'de veya Medine'de, ilk dört âyetinin Hz. Peygamber'in Medine'ye varışından hemen sonra, diğerlerinin Mekke'de nâzil olduğu şeklinde rivayetler mevcuttur (Âlûsî, XXX, 384). Mekkeliler'in özellikle ticaretle, Medineliler'in tarımla uğraşması, Mekke'de inen diğer bazı âyetlerde de ölçü ve tartıda hile karıştırmının kötülüğüne işaret edilmesi, sûrenin muhtevası ve üslûbu, özellikle son âyetlerinde yer alan, kâfirlerin inananlarla alay ettikleri yolundaki beyanlar (âyet 29-33) dikkate alındığında sûrenin Mekke döneminde indiğini benimseyen görüşün daha isabetli olduğu ortaya çıkar. Muhtemelen Resûl-i Ekrem hicretinin hemen ardından Medineliler'e söz konusu âyetleri okumuş, bu durum daha sonra, âyetlerin Medine'de nâzil olduğu şeklindeki görüşün ortaya çıkmasına sebep teşkil etmiştir. Sûre otuz altı âyet olup fâsılası م، ن، م harfleridir.

Mutaffifin sûresinin muhtevasını iki bölümde ele almak mümkündür. Birinci bölümde ölçü ve tartıda hile yapanların, meşru sınırları aşanların, yaratana ve yaratılmışlara karşı suç işleyip bunun hesabını verecekleri âhiret gününe inanmayanların durumu anlatılır (âyet 1-17). İkinci bölümde itaatkârların âhirette kavuşacakları mutlu hayatın tasviri yapılır ve buna karşılık dünyada kendileriyle alay edenlerin aşağılanacağı bildirilir (âyet 18-36).

Sûre ölçü ve tartıda hileye sapanları kınayan âyetlerle başlar. Burada mutaffifin kelimesi müteakip âyetlerde açıklanır ve mutaffifin diye nitelendirilen kimselerin bir şeyi satın alırken ölçü ve tartıyı tam yaptıkları, başkalarına satarken bunu eksik bıraktıkları ifade edilir (âyet 2-3). Kişileri bu tür davranışlara sevkeden en önemli faktörün, onların bütün insanların huzûri ilâhîde divan duracakları büyük hesaba gününe inanmaması olduğu belirtilir (âyet 4-6). Bunların temel davranış biçimi ise insanın medenî, şuurulu ve onurlu bir canlı oluşunu sağlayan sınırları aşma, ayrıca uyarılmaları halinde bu tür söylemlerin eskilerin masallarından ibaret olduğu ceva-

MUTAFFİFİN SÜRESİ

Mutaffifin süresinin ilk âyetleri

bını verme şeklinde belirlenir. Bu arada ebedî hayatta barınacakları yerin cehen-nem olacağı da vurgulanır (âyet 7-17).

Sürenin ikinci bölümü, Allah'a ve resu-lüne itaat edenlerin amel defterlerinin Al-lah'a yakın kulların müşahede edebilece-ği mütena bir yerde (illiyîn) bulunacağı-nı haber veren âyetlerle başlar (âyet 18-21). Ardından bunlar için cennette hazırlanan mutlu hayatın tasvirine yer verilir (âyet 22-28) ve özellikle cennet ehline su-nulacak misk kokulu bir nevi meşrubat-tan söz edilirken Allah'a yakın kullara (mu-karrebîn) tesnîm katkılı bir içecek verile-ceği belirtilir. Tesnîm, bazı müfessirlerce "mahiyeti bilinmeyen bir içecek" diye nite-lendirilirken bazıları bunu "yukarıdan akıp gelen en değerli kaynak" diye yorumlamış-tır (Taberî, XXX, 134-136; Fahrreddin er-Râ-zî, XXXI, 101). Bölümün son kısmında, İslâmîyet'in Mekke'de geçen ilk dönemlerin-de fitrî-insanî duyguları körelmiş ve işle-dikleri günahlar yüzünden kalpleri karar-mış (âyet 14) küstah kimselerin zayıf du-rumda bulunan müminlerle alay ettikleri, kıyamet gününde ise bu iki zümrenin ko-num değiştireceği ve müminlerin kâfir-lerle alay edeceği bildirilir (âyet 29-36).

Mutaffifin süresinde, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren ortaya çıkıp sü-re gelen hak ehli ile bâtil taraftarları arasın-daki mücadelenin Asr-ı saâdet'te cereyan eden bazı sahnelerine temas edilmekte, her iki zümrenin âhiretteki âkibetleri hak-kında kısa tasvirler yapılmaktadır. Dünya hayatının sonuna kadar devam edeceği şüphesiz olan bu mücadele genel karak-teri itibarıyla zamanımızda da sürmekte ve basiret sahibi müminler bu durumu müşahede etmektedir.

Bazı kaynaklarda yer alan, "Allah, Mu-taffifin süresini okuyan kişiye kıyamet gü-

nünde ağız mühürlenmiş lezzetli bir içe-cek ikram eder" meâlindeki hadisin (me-selâ bk. Zemahşerî, IV, 233) sahih olmadı-ğı anlaşılmaktadır (Muhammed et-Trablu-sî, II, 726). Musa Öziş *Mutaffifin Süresi Tefsiri* adıyla yüksek lisans çalışması yap-mıştır (1997, MÜ Sosyal Bilimler Enstitü-sü).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "tffî" md.; Taberî, *Câmi'u'l-beğân* (nşr. Sıdkî Cemîl el-Attâr), Beyrut 1415/1995, XXX, 134-136; Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, Kahire 1379/1959, s. 253; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 233; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, Beyrut 1410/1990, XXXI, 101; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, IV, 483-487; Muhammed et-Trablusî, *el-Keşfü'l-ilâhî 'an şedîdi'z-za'f ve'l-mevzû' ve'l-vâhî* (nşr. M. Mahmûd Ahmed Bek-kâr), Mekke 1408, II, 726; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, Beyrut 1421/2000, XXX, 384; İlyas Üzüm, "İllyi-yîn", *DİA*, XXII, 123-124.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU

MUTAFZÂDE AHMED EFENDİ

(bk. AHMED EFENDİ, *Mutafzâde*).

MUTAHHARÎ, Murtazâ

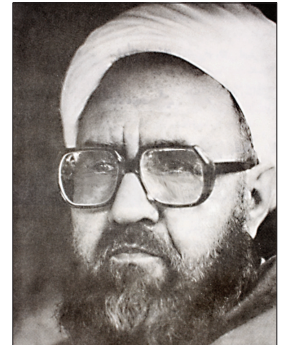
(مرتضى مطهرى)

(1920-1979)

İran İslâm Devrimi'nin gerçekleşmesinde önemli rolü olan Şiî âlimi.

2 Şubat 1920'de Meşhed'e bağlı Ferî-mân'da doğdu. İlk öğrenimini tamamladıktan sonra 1932'de Meşhed'e gidip kla-sik medrese tahsili gördü. 1937'de Kum'a geçerek Havza-i İlmiyye'ye kaydoldu. On beş yıl kadar devam eden öğrenimi sü-re-since Hüccet Kühkemerî, Muhammed ed-Dâmâd, Mehdî el-Âştîyânî, Mirzâ Ali eş-Şirâzî, Ahmed el-Hânsârî, Rızâ el-Gülpâ-yigânî ve Seyyid Sadreddin es-Sadr gibi âlimlerden ders aldı. 1941 yılından itibaren Humeynî'nin derslerine katılmaya başla-dı ve ondan fıkıh, felsefe, tasavvuf (irfan) alanlarında istifade etti. Şiî düşüncesi açısındandır önemli olan Molla Sadrâ'nın *el-Hikmetü'l-müte'âliye* (*el-Esfârü'l-erba'a*) ve Hâdî-i Sebzevârî'nin *Şerh-i Manzû-me*'si gibi temel metinleri okudu. Ayrıca Burûcirdî'den fıkıh tahsil ederek müctehid payesine ulaştı. 1950'lerde Muhammed Hüseyin Tabâtabâî ile temas kurdu; başta İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ'* adlı eseri olmak üze-re klasik İslâm felsefesiyle ilgili önemli me-tinleri inceledi ve bu metinlerin tartışıldığı programlara katıldı.

Temel İslâmî ilimlerin yanı sıra akfî ilim-lerde de yetişen Mutahharî 1952'de Kum'dan ayrılıp Tahran'a geldi. Burada bir ta-raftan *Uşûl-i Felsefe* adlı eserinin telifi-ne devam ederken diğer taraftan Mervî Medresesi'nde ders okuttu. 1954 yılında Tahran Üniversitesi'ne bağlı İlahiyat Fakül-tesi'nde İslâm düşüncesi alanında ders vermeye başladı. Bu yıllarda Tahran, Şi-raz, Meşhed ve Abadan gibi şehirlerde konferanslara katıldı, yeni nesillere İslâmî konuları daha açık bir üslûpla anlatmaya çalıştı. Bu konuşmaların çoğu kitap halin-de yayımlanarak geniş kitlelere ulaştırıldı. Mutahharî'nin İran şahı ve rejimi karşısın-daki ilk kesin tavrı 15 Hurdâd ayaklanma-sında (6 Haziran 1963) görüldü. Humey-nî'nin tutuklanması üzerine başta Tahran ve Kum olmak üzere İran'ın büyük şehir-lerinde halkın yaptığı gösteriler esnasın-da şah aleyhinde ateşli bir konuşma yaptı ve o akşam birçok âlimle birlikte tutuklan-dı. Kırk üç günlük hapis hayatından son-ra daha da güçlenmiş olarak mücadeleye devam etti. Devrimin taban bulmasında önemli faaliyetler gerçekleştiren Hüseyinye-yi İrşâd teşkilâtıyla temasa geçti; 1965'-lerde bu kurumun önde gelen isimlerin-den biri oldu. Ancak kurumun diğer bir önemli ismi olan Ali Şeriatî ile fikrî ve si-yasî anlaşmazlığı yüzünden ilişkilerini za-man içinde kesti. Humeynî'nin siyasî çizgi-si etrafında mücadelesini sürdürdü. 1966 yılından itibaren zamanın değiştiği ve İslâm'ın bütün dönemleri kuşatan bir yapıya sahip olduğu düşüncesi etrafındaki soh-betleri büyük ilgi gördü ve kitap halinde basıldı. Mutahharî'nin 1965'te Necef'e gön-derilen Humeynî ile ilişkilerini devam et-tirmesi Humeynî'nin en önemli temsilcile-rinden biri olarak anılmasına yol açtı. Hu-meynî'nin önderliğinde gelişen siyasî faa-liyetin halk içinde giderek destek bulma-sında konferans, yazı ve derslerinin büyük etkisi oldu. Devrimden birkaç ay önce Pa-ris'te Humeynî'yi ziyareti esnasında Şûrâ-yı İnkılâb-ı İslâmî'yi kurma teklifi aldı. Ge-

Murtazâ Mutahharî